

álláspontjával, amiért agglegénységére nem kívánt magyarázatot adni. „Az én életem története, én jellemzésem: a közpályán töltött életem, nyilvános szereplésem.” (74–75)

Pajkossy Gábor tanulmányában a soha nem tisztázható kérdést vizsgálta: Inkey Szidónia volt-e Deák fiatakori szerelme. A korábbi szakirodalom kritikai feldolgozásával, valamint Deák Ferenc Inkey Szidóniához írt, a tanulmány függelékében közzétett levelei alapján elfogadhatónak tartja ugyan, de ellenérveket is felhoz az állítás bizonyításához. Ami bizonyos, hogy 1850 februárja és 1851 januárja között baráti, bizalmas, gyengédnek is tekinthető viszony alakult ki kettejük között. „Kapcsolatuk igazi természetét és alakulását azonban végső soron nem ismerjük... titkát tehát minden bizonytalansággal mindketten magukkal vitték a sírba.” (75) Pajkossy Gábor az érzelmi kapcsolatnak egy olyan elemét is érintette, amit általában nem szoktak ilyen esetekben vizsgálni. A gondolkodásmód, a kulturális beállítottság jelentőségét. Inkey Szidónia németes kultúrája, nyelvhasználata is oka lehetett az elidegenedésnek. „Ezért fáj nekem, ha derék, lelkes magyar nő németül beszél és németül ír, mert mindig úgy tekintem azt, mint újabb sébét nemzetiségünknek, s mint fenyegető haladását az elnémetesedésnek” fogalmazta meg szemrehányását Szidóniának. (76)

A tanulmányírók kiváló forrásfeldolgozásaiból a hölgyek gondolkodásmódját is megismerjük. Elgondolkodhatunk azon, mennyiben határozta meg életüket Deákkal való kapcsolatuk, tovább tudták-e vinni és adni a kapott értékrendet az életkörülményeik megváltozásával, hiszen a reformkortól nemcsak a milleniumig, hanem még a 20. század második évtizedéig is követhetjük néhányuk életét. Ezek a forráselemzések igazolják Deák vallomásának helytálló voltát: „Jól esik köztetek lenni...” De a kötet női életrajzai visszaigazolások is. Miért szerettek a hölgyek Deák társaságában lenni? Deák érzelmi életében is „bölcs” volt. Megérezte, hogy a pusztaszentlászlói fiatal hölgyeknek és az unokahúgoknak nem öreguras udvarlásra van szükségük. Felismerte a szellemi apaság lehetőségét, élt ezzel a lehetőséggel.

Ez az őszinte, figyelmes szeretet visszahatott, igényelték a pótpai támogatást, majd viszonozták is. Gondozással, ápolással, a Deák kultusz családi és társasági vonatkozásokkal való gazdagításában.

Köszönet a kötet szerzőinek, szerkesztőjének, kiadójának azért, hogy a női sorsok, szerepek bemutatásával a Deák kutatók szélesebb szakmai érdeklődésre is számot tartó, több szempontból is új eredményeket közreadó tanulmánykötetet kaptak. A családtörténeti tanulmányok megelevenítették Zala vármegye 18–19. századi köznemesi világát, abban elsősorban a Deákhöz közelálló nőrokonok, hölgyismerősök helyzetét, kibontották magatartásuk társadalom-, gazdaságtörténeti hátterét. Nyomon követhetjük egy századon keresztül a fiatal vidéki nemesi lányok, majd férjes asszonyok, arisztokrata hölgyek érzelmi, családi, anyagi gondjait, az életüket befolyásoló, hozzájuk tartozó férfiak, apák, férjek és fiúk bemutatásával együtt a falusi kúriától, főúri palotától a királyi udvarig. A tanulmányírók nagy erénye, hogy kerültek minden felesleges politikátörténeti magyarázatot, de mindig utaltak a személyes életesemények kortörténeti hátterére. A tanulmányok bőséges jegyzetanyagukkal forrásai az érintett korszakok nőnevelés-, társadalom-, gazdaságtörténetéhez, az emlékirat irodalom bővüléséhez.

Az egyes tanulmányok alfejezetekre való osztása, az alcímek az érdeklődő olvasók számára könnyítik meg a tárgyalt téma áttekintését, a személyazonosításokat, a terebélyes Deák rokonság tagjai közötti eligazodást. A recenzió kísérti a gondolat, hogy egy-egy élettörténet kínálja magát irodalmi műfajban való feldolgozásra is. A kötet erre is hiteles forrásanyag. Azonban irodalmi feldolgozás nélkül is olvasásra érdemes és meggyőződéssel ajánlott.

KÖRMENDY KINGA

Mosó Masa és barátai, F. Györffy Anna (1915–2006) grafikusművész centenáriumi kiállítása, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2015. november 9. – 2016. április 30. A kiállítás kurátora, a katalógust összeállította és szerkesztette, a bevezetést és a tanulmányt írta Farkas Judit An-

tónia, Budapest, Magvető Könyvkiadó Kft, Line & More Kft, 2016, 151 p.

Könyvtörténeti szakirodalmunk egyik fájó hiánya a könyvillusztráció múltjának alapos feltárása. Egyes korszakokról és kérdéskörökről ugyan rendelkezünk összefoglaló munkákkal (alapvetőek V. Ecsedy Judit vagy Papp Júlia közzelműltben megjelent monográfiái), de például a gyermek- és ifjúsági könyvek illusztrációiról és azok alkotóiról alig rendelkezünk kellően részletes munkákkal. Ezért különösen öröndetes, hogy a hosszú életű F. Györfly Anna (1915–2006) grafikus munkásságát feltáró kötet jelent meg. A gondos kivitelezésű, igényes tipográfiával készült kiadvány valójában a Petőfi Irodalmi Múzeumban 2015. november 9. és 2016. április 30. között rendezett kiállítás gazdagon illusztrált katalógusa, amely némileg megkésve csak most látott napvilágot. A kötetet a művész unokái jegyzik, Farkas Judit Antónia könyvtörténész szerkesztette, grafikai megformálását pedig Farkas Anna tervezőgrafikus végezte.

A kiadvány rövid bevezető fejezetet követően egy kellően részletes pályaképből áll, melyet kiegészítenek az F. Györfly Anna hagyatékából származó levelek, a művész könyvillusztrációinak válogatott bibliográfiája, illetve egy részletes, a kiállításon bemutatott tárgyak és egyéb monumentumok (családi fényképek, textil- és ruhatervek, vázlatfotók, eredeti illusztrációk, könyvfotók) jegyzéke. A nagyalakú kötetet a Petőfi Irodalmi Múzeum kiállításának néhány fényképe és angol nyelvű rezümé zárja.

F. Györfly Anna (1915–2006) az 1950-es évektől vált az egyik legjelesebb és legtöbbet foglalkoztatott gyermekkönyv-illusztrátorrá. Személyes sorsa bizonyos értelemben jelképezi a 20. századi magyar középosztály útkeresését és megpróbáltatásait. Édesapja Györfly István etnográfus professzor volt, fivérei közül István jeles szemészorvos lett, a kontaktlencse alkalmazásának nemzetközi híró kutatója, György pedig a középkori magyar történelem és a történeti földrajz tudósa. Férje Bisztrai Farkas Ferenc kiadó, szerkesztő, gazdasági szakember és nem utolsósorban politikus, a Nemzeti

Parasztpárt alapítója volt, és mint annak egyik vezetője töltött be 1945 után különböző fontos pozíciókat, illetve 1956-ban néhány napig Nagy Imre kormányában államminiszterként vett részt. Apja és férje révén már fiatalon szoros kapcsolatba került a kor íróival, tudósaival, képzőművészeivel. F. Györfly Anna korán elkötelezte magát a rajzolás, grafikával, ám édesapja óhajának megfelelően nem mehetett a „tisza” művészeti képzést nyújtó Képzőművészeti Főiskolára: a főiskolánál kedvezőbb egzisztenciális kilátásokat nyújtó, elsősorban gyakorlati szakmai tudás megszerzésére képesítő Székesfővárosi Iparrajziskola női ruhatervező szakosztályában folytatta tanulmányait. Az 1930-as évek a magyar divattörténet fényes éveit voltak, a magyaros ruhamozgalom – leg híresebb képviselője Zsindelyné Tüdös Klára – komoly eredményeket ért el a közvélemény ízlésformálásban és a történeti, népi elemek beépülésébe a ruházatba. A mozgalom találkozott Györfly István professzor felfogásával, akinek véleménye szerint lehet „nemzeti viseletet teremteni a kor divatjából, a hagyományos úri- és népviselet felhasználható elemeiből, ha azt az úri osztály magáénak vallja, viseli és később ráörökíti a népre.” Édesapja révén tehát korán megismerkedett azokkal a tudományos, művészeti és közművelődési törekvésekkel, amelyek a magyar népművészetben látták a nemzeti művelődés egyik kiemelt területét. Egész életét, művészi pályafutását meghatározó útmutatást örökölt etnográfus édesapjától.

F. Györfly Anna tanulmányait követően a Goldberger-gyár textiltervezőjeként helyezkedett el. Goldbergerék fontosnak tartották az üzemben folyó önálló textilminta-tervezést és a vállalat egyre több tehetséges fiatalnak kínált álláslehetőséget, illetve művészi képességeinek kibontakoztatását. A gyár alkalmazottainak továbbképzését, szakmai, művészi fejlődését anyagilag is támogatta, Györfly Anna Molnár C. Pálnál képezte magát tovább, alakrajzot tanult a művésztől. A különböző szaklapokban ekkor már rendszeresen jelentek meg magyaros díszítésű ruhatervei, hímzésmintái és csakhamar a kor kedvelt és népszerű tervezője lett. A könyvillusztrációval 1936-ban került kapcsó-

latba, amikor Kner Albert felkérte több, gyerekeknek szánt grafika elkészítésére. Későbbi férje, Bisztrai Farkas Ferenc révén is közel került a könyvművészethez, ő adta ki az *Ars Hungarica* című sorozatot, hívta életre a rövidletű Magyar Bibliofilék Szövetségét és egy időben a bibliofil igényességű Biró nyomda tulajdonosa volt.

A második világháború utáni évek pályamódosításra kényszerítették Györfly Annát is. A biztatóan kibontakozó textiltervezői és iparművészi pálya helyett a kommunista diktatúra által kevésbé ellenőrzött gyermekkultúrában talált művészi munkát és megélhetést. Megkönnyítette pályamódosítását, hogy ezekben az években a gyermek- és ifjúsági könyvek kiadásában gyakorlatilag monopol helyzetben lévő Ifjúsági Könyvkiadó (a későbbi Móra Ferenc Könyvkiadó) és egyéb könyvkiadók művészeti vezetői a kor jeles tipográfusai, könyvtervezői voltak: Tevan Andor, Bródy-Maróti Dóra, Szántó Tibor, Lengyel Lajos, és ők garanciát jelentettek az igényes, művészi értékű és színvonalú munkára. Az Ifjúsági Kiadó publikálási lehetőséget teremtett a félreállított, a „felnőtt” irodalomból kiszorított íróknak és nekik köszönhetően – Lengyel Balázs tanúsága szerint – „soha olyan magas színvonalú nem volt az ifjúsági irodalom, mint azokban az években.” Az 50-es években kiadott gyermek- és ifjúsági könyvek a kor általános könyvkiadásához viszonyítva nemcsak szövegükben, hanem tipográfiai is igényesek, könyvművészeti mércével mérve is esztétikusak voltak. Hincz Gyula, Kass János, K. Lukáts Kató, Macskássy Gyula, Réber László, Reich Károly, Róna Emy, Szántó Piroška, Zórád Ernő, Würtz Ádám mellett F. Györfly Anna volt ennek a tipográfiai és könyvillusztrációs fellendülésnek legjelentősebb képviselője.

F. Györfly Anna csaknem négy évtizedes grafikus működése során a magyar irodalom nagy személyiségeinek műveit illusztrálta, így Benedek Elek, Donászy Magda, Gazdag Erzsébet, Gárdonyi Géza, Gyárfás Endre, Illyés Gyula, Károlyi Amy, Kormos István, Marék Vera, Mészöly Dezső, Nemes Nagy Ágnes, Sárközi György, Sárközi Márta, Szabó Lőrinc, Szabó Magda, Szepes Mária, Varga Katalin, Weöres

Sándor, Zelk Zoltán könyveit. Bár elsősorban az Ifjúsági Kiadónak, illetve a Mórának dolgozott, alkalmanként az Új Magyar Kiadó, a Minerva, a Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, a Szépirodalmi Kiadó, a Corvina, a Magvető és a Tankönyvkiadó is felkérte illusztrálásra, illetve kedvelt munkatársa volt a Kisdobos és a Dörmögő Dömötör című gyermekújságnak és több diafilmet is rajzolt a Magyar Diafilmgyáró Vállalat felkérésére.

F. Györfly Anna illusztrációi a gyerekolvasók és a felnőttek körében egyaránt rendkívül népszerűek voltak. Egyéni stílusukkal kitűnt kortársai közül, rajzai mentesek voltak az erőltetett művészi hatásra törekvéstől, elsősorban a gyerekekhez szóltak, az ő észjárásukhoz próbálta alkalmazni rajzi fantáziáját és képi humorát és arra törekedett, hogy számukra legyenek könnyen érthetőek, befogadhatóak az illusztrációk. A néprajzi örökség egész alkotó pályáját meghatározta, rajzain rendszeresen megjelentek a paraszti tárgyi kultúra emlékei, főleg az állatmeséknél volt ez az attribútum állandóan megfigyelhető.

Különösen népszerűek voltak Szepes Mária Pöttyös Panni-könyveihez készített rajzai; kedveltségüket jelzi az a tény is, hogy az eredetileg az 1950-es években keletkezett illusztrációkat az 1970-es évek végén újra elkészítette. A sorozat népszerűsége nem kis részben az illusztrációknak volt köszönhető, hiszen a derűs, humoros rajzokban a gyerekek saját életükre, az őket körülvevő környezetükre, mindennapjaik vizuális világára ismerhettek. Ebből a szempontból volt nagy jelentőségű Varga Katalin helyesírást fejlesztő könyve, az eredetileg 1968-ban megjelent Mosó Masa mosodája. A kötet napjainkig közel negyven kiadásban került a gyerekek kezébe és formálta a kicsik vizuális kultúráját.

F. Györfly Anna az általa készített illusztrációkkal nemzedékek vizuális kultúrájára volt meghatározó hatással. A kötet nagy érdeme, hogy méltó emléket állít a jeles grafikusnak, illetve rávilágít a szocialista korszak gyermekkönyvkiadásának egy fontos részterületére is.